

Eduskunnan hallintovaliokunnalle

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annetun lain, Harmaan talouden selvitysyksiköstä annetun lain 6 §:n ja rajavartiolaitoksen hallinnosta annetun lain 31 §:n muuttamisesta (HE 61/2021 vp.)

Nykyinen sotilaskurinpitojärjestelmä

Puolustusvoimien suoritusvalmiuden edellytyksenä on, että puolustusvoimat säilyttää sisäisen järjestyksensä ja pysyy kaikissa olosuhteissa Suomen valtiollisen johdon hallinnassa ja valvonnassa. Puolustusvoimien joukkojen kurinalaisuus ja hyvä motivointi sekä vapaaehtoinen kurin omaksuminen ja sen välttämättömyyden ymmärtäminen ovat edellytys puolustusvoimien lakisääteisten tehtävien toteuttamiselle. Kurinalaisuus ja hyvä järjestys ovat tarpeen kasarmielämän sisäoppilaitosmaisuudesta samoin kuin sotilaiden käyttäytymiselle yleensäkin asetettavista vaatimuksista johtuen. Kurilla ja järjestyksellä on myös sekä asevelvollisten että palkatun henkilökunnan palvelusturvallisuuden varmistamisen kannalta merkitystä.

Kun käskyjä ja kieltoja rikotaan, on oltava tarpeelliset ja riittävät keinot kurin ja järjestyksen palauttamiseksi mahdollisimman nopeasti. Sotilaita koskevien rikosten tutkinta ja käsittely on eriytetty tavallisesta rikosprosessuaalisesta menettelystä. Puolustusvoimien sisäistä kurin ja järjestyksen ylläpitämistä turvaa laissa (Laki sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa 255/2014) säädetty puolustusvoimien sotilaskurinpitomenettely. Sotilaskurinpitomenettely rinnastetaan nopeutettuun ja yksinkertaistettuun rikosprosessiin. Se sisältää elementtejä kaikista rikosprosessin vaiheista (HE 30/2013 vp.). Kurinpitomenettelyä voidaan käyttää vain vähäisissä ja selvissä asioissa. Sotilasesimiestä, jolla on oikeus käyttää tässä laissa tarkoitettua kurinpitovaltaa, kutsutaan kurinpitoesimieheksi.

Kurinpitomenettelyä, jossa kurinpitoesimies määrää teosta rangaistuksen, edeltää normaali esitutkintalain mukainen esitutkinta. Mikäli asiaa ei voida ratkaista kurinpitomenettelyssä, asia lähetetään syyttäjälle ja asia käsitellään sotilasoikeudenkäyntilain mukaisessa järjestyksessä. Nykylain mukaan sotilasrikosten selvittämisestä ja esitutkinnan aloittamisesta huolehtii aina toimivaltainen kurinpitoesimies, joka päättää esitutkinnan käynnistämisestä. Myös syyttäjä voi määrätä esitutkinnan suoritettavaksi. Tämän päätöksen jälkeen esitutkinnan suorittaa jouk-

ko-osastossa palveleva esitutkintakoulutuksen saanut ammattisotilas tai pääesikunnan rikostutkinnasta vastaava oikeudellinen osasto taikka poliisi.

Pääesikunnan oikeudellisella osastolla esitutkintatehtäviä suorittavat lakimieskoulutuksen saaneet tutkinnanjohtajat ja poliisikoulutuksen saaneet rikostutkijat. Kaikki pääesikunnan esitutkintatehtäviä suorittavat henkilöt ovat siviilivirkamiehiä ja he ovat sotilaallisen käskyvallan ulkopuolella. Nykylain mukaan tällä pääesikunnan oikeudellisella osastolla eikä myöskään poliisilla ole kuitenkaan itsenäistä oikeutta aloittaa esitutkintaa, vaan se edellyttää kurinpitoesimiehen päätöstä (tutkintapyyntöä). Pääesikunnan esitutkintaa hoitavien virkamiesten toimivaltuuksista on voimassa, mitä poliisimiehen toimivaltuuksista rikosten esitutkinnassa säädetään esitutkintalaissa, pakkokeinolaissa ja muualla laissa. Tämä pääesikunnan oikeudellinen osasto on keskeinen toimija myös puolustusvoimien korruptiontorjunnassa. Valtaosa pääesikunnan tutkintavastuulle kuuluvista rikoksista koskee puolustusvoimien ammatteisotilaita toimivallan ollessa rajattuna rikoslaissa säädettyihin sotilasrikoksiin.

Sotilaskurinpitomenettely on havaittu toimivaksi, eikä sen keskeisiin perusperiaatteisiin kohdistu pääesikunnan käsityksen mukaan muutostarpeita. Nykyistä laissa säädettyä sotilaskurinpitomenettelyä pidetään edelleen erittäin tarpeellisena ja keskeisenä nykymuotoisen asevelvollisuusjärjestelmän kannalta.

Edellinen Puolustusvoimien sotilaskurinpitomenettelyä koskeva kokonaisuusuudistus tehtiin viime vuosikymmenen alussa (HE 30/2013 vp) ja laki sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa (255/2014) tuli voimaan 1.5.2014. Tällöinkin nähtiin edelleen tarpeellisena säilyttää muusta rikosprosessista eriytetty sotilaskurinpitomenettely. Tätä edeltävä muutos on vuodelta 1983.

Kurinpitomenettely on nähty ainoaksi toimivaksi ratkaisuksi asevelvollisuusjärjestelmän tiiviinä osana. Edelleen valtaosa (noin 95 %) kurinpitoseuraamuksista määrätään asevelvollisille tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittaville henkilöille. Laissa säädetty sotilaskurinpitomenettely on osoittautunut ainoaksi tehokkaaksi sanktiojärjestelmäksi kuria ja järjestystä vaarantaviin tekoihin. Sotilaskäskyjärjestelmässä sääntöjen on oltava samat kaikille sotilaille, myös Puolustusvoimien ammattisotilaille, jotka ovat osa samaa sotilaallisesti järjestäytyntä joukkoa. Näin ollen sotilaskurinpitomenettelyn ulottaminen myös ammattisotilaisiin on yhdenvertaisen kohtelun kannalta perusteltua.

Käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä ei ehdoteta muutettavaksi sotilaskurinpitojärjestelmän tai sotilasrikosten selvittämisen säätelyn perusratkaisuja, vaan kaikki ehdotetut muutokset koskevat yksittäisiä laissa havaittuja puutteita tai täsmentämistarpeita. Esityksen tavoitteena on muutosten myötä varmistaa rikosvastuun tehokas toteutuminen Puolustusvoimissa.

Esityksen tavoitteet

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annettua lakia, Harmaan talouden selvitysyksiköstä annettua lakia ja rajavartiolaitoksen hallinnosta annettua lakia. Ehdotetut muutokset koskevat pääasiassa sotilasrikosten esitutkintaa. Keskeisin muutosehdotus liittyy toimivaltaan päättää sotilasrikoksen esitutkinnan aloittamisesta. Lakiin ehdotetaan lisättäväksi säännökset pääesikunnan ja poliisin itsenäisestä oikeudesta määrätä esitutkinta käynnistettäväksi. Esityksen tavoitteena on varmistaa sotilasrikosten esitutkintaa koskevan lainsäädännön ajantasaisuus ja siten rikosvastuun tehokas toteutuminen puolustusvoimissa

Pääesikunta on ollut mukana hallituksen esityksen HE 61/2021 vp valmistelussa. Esityksen tavoitteet ovat puolustusvoimien näkökulmasta kannatettavia.

Puolustusvoimien kannalta merkittävimmät muutokset

Tällä esityksellä ehdotetaan muutettavaksi yhtä puolustusvoimien kurinpitojärjestelmän peruspilaria eli kurinpitoesimiehen yksinomaista toimivaltaa päättää esitutkinnan toimittamisesta. Kyse on merkittävästä muutoksesta sotilasrikosten rikosvastuun toteuttamisen kannalta. Tällä esitetyllä muutoksella pääesikunnan rikostutkinnasta vastaava tutkinnanjohtaja tai poliisi voisi päättää myös esitutkinnan toimittamisesta. Tämä esitetty muutos tehostaa rikosvastuun toteutumista puolustusvoimissa ja parantaa tutkinnan riippumattomuutta.

Toinen puolustusvoimien kannalta merkittävä muutos olisi esitys virka-apua koskevasta säännöksen lisäämisestä lakiin, joka selkeyttäisi nykytilaa ja mahdollistaisi tehokkaan viranomaisyhteistyön eri esitutkintaviranomaisten välillä. Nykytilassa on säädetty vain pääesikunnan ja poliisin välisestä yhteistoiminnasta ja poliisin antamasta avusta. Lain esitöiden (HE 30/2013 vp.) mukaan poliisin antamassa avussa olisi kyse eräänlaisesta virka-apun ja yhteistoiminnan välimuodosta. Poliisin antama apu on rajattu vain pääesikunnan toimittamiin esitutkintoihin sekä niihin tilanteisiin, joissa pääesikunnalla ei ole toimivaltaa toimenpiteen suorittamiseen. Nykyinen sääntely on osoittautunut tulkinnanvaraiseksi ja puutteelliseksi, koska se ei mahdollista kuitenkaan varsinaisen virka-apun antamista. Pääesikunta voi antaa poliisille virka-apua poliisilain perusteella jonkin esitutkintatoimenpiteen suorittamisessa, mutta poliisi ei voi antaa pääesikunnalle virka-apua.

Rajavartiolaitoksen ja Tullin antamasta avusta tai virka-avusta ei voimassa olevassa laissa ole lainkaan säännöksiä. Laissa ei ole myöskään säännöstä poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen antamasta virka-avusta puolustusvoimien joukko-osastoille, joissa valtaosa sotilasrikosten esitutkinnasta suoritetaan. Tutkintavastuu on pitänyt tällaisissa tapauksissa siirtää kokonaisuudessaan poliisille, vaikka todellisuudessa tarve olisi ollut vain yksittäisen kuulustelun tai muun esitutkintatoimenpiteen suorittamiselle.

Lakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi säännös puolustusvoimien oikeudesta saada virka-apua poliisilta, Rajavartiolaitokselta ja Tullilta. Virka-apu olisi rajattu puolustusvoimille sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annetussa laissa säädetyn rikosten selvittämistehävän suorittamiseen. Esitetyn uuden säännöksen myötä toinen esitutkintaviranomainen voisi suorittaa virka-apuna esitutkintatoimenpiteitä silloin, kun tämä olisi toimenpiteen suorittamisen ja viranomaisten resurssien käytön näkökulmasta tarkoituksenmukaista. Tyypillinen esimerkki virka-apuna suoritettavasta toimenpiteestä olisi poliisin suorittama asianosaisen tai todistajan kuulustelu.

Pääesikunnan käsityksen mukaan esitetty muutos ei lisäisi merkittävästi poliisin tai muiden esitutkintaviranomaisten tehtäviä, koska suoritettavien tehtävien määrän ei odoteta muuttuvan, vaan kyse on enemminkin tehtävien suorittamistavasta.

Kolmas merkittävä muutosehdotus koskisi sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annetun lain säännösten soveltamista poikkeusoloissa. Poikkeusoloja ja normaaliolojen vakavia häiriötilanteita koskevien muutosehdotusten tarkoituksena on varmistaa Puolustusvoimien kyky tehostaa sotilasrikosten tutkintaa sotilaallista puolustusvalmiutta kohottaessa. Muutosehdotusten tarkoituksena on varmistaa, että poikkeusoloja ja normaalioloja koskevien erityissäännösten soveltamisala on yksiselitteinen ja samalla kattava siten, että riittävät toimivaltuudet ovat käytettävissä kaikissa valmiuden kohottamisen malleissa.

Pääesikunta pitää tärkeänä, että hallituksen esitys saataisiin käsiteltyä mahdollisimman pian.

Jouni Pulkkinen
sotilaslakimies, varatuomari